

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: процеси індивідуалізації підготовки майбутніх учителів іноземних мов; методи навчання іноземних мов на нелінгвістичних факультетах; формування майбутніх вчителів іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych – Ph.D, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: processes of individualization of training future teachers of foreign languages; methods of teaching foreign languages at the non-linguistic faculties; formation of future teachers of foreign languages.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.

УДК 376:353:3.071 ("21"/11/2017"21")

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-147-151

ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна –

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

**«ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР» –
ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У 2011– 2017 РОКИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нині інтеграція України до європейського, економічного, культурного й освітнього простору вимагає розв'язання низки проблем у навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами, які відображаються на духовному і моральному рівнях. У час суспільного розвитку й перехід до ринково-демократичних відносин України суспільство вимагає від державних органів управління освітою, педагогічної науки, нових, нестандартних підходів у розв'язанні проблем навчання, виховання, оздоровлення, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей з особливими потребами [9, с. 12].

Робота з дітьми з особливими потребами є одним із важливих і пріоритетних напрямів спеціальної педагогіки, в основі якої – правові чинники соціального захисту та підтримки цієї категорії дітей. На всіх етапах розвитку суспільства шкільна освіта для дітей з особливими потребами займала важливе місце у становленні педагогічної науки. Вона є складова частина процесу вдосконалення системи спеціальної освіти. На сьогоднішній день особливий інтерес в історичному аспекті викликають дослідження діяльності навчально-реабілітаційних центрів (далі – НРЦ) як нового типу початкових закладів для дітей з

особливими потребами. Аналіз історичної ретроспективи НРЦ допоможе вирішити питання взаємодії теорії і практики, простежити в якій мірі отримали практичне розв'язання актуальні проблеми шкільної освіти навчання і виховання дітей з особливими потребами. А також показати, що нового, цінного було вперше зроблено для розвитку шкільної освіти для дітей з особливими потребами в досліджуваний період. Обґрунтування понятійно-термінологічного апарату допоможе усвідомити роль НРЦ у вдосконаленні системи суспільного виховання та навчання дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні сурдопедагогіки практики висловили низку цінних ідей і теоретичних положень в монографіях і навчальних посібниках А. Басової, В. Бондаря, В. Демиденко, О. Дьячкова, А. Добрової, С. Єгорова, І. Єрьоменко, В. Покиданов, В. Слюсаренко, М. Ярмаченка та ін. Про теоретичні й методичні основи діяльності інтернатних закладів розповідається у роботах зарубіжних авторів В. Афанасьєв, Г. Заликін, В. Єфремова, Е. Костяшкін, М. Тайчинов та ін. У дисертаційних роботах представлено окремі аспекти розвитку інтернатних закладів та удосконалення навчання й виховання дітей в цих закладах

(С. Болтівець, Г. Іваненко, Е. Постовойтов, В. Слюсаренко, В. Чугаєвський, та ін.). Предметом наукових досліджень стало і становлення та розвиток загальноосвітніх шкіл-інтернатів в Україні таких українських вчених як: В. Покася, Б. Кобзара, Ю. Кахіані та ін. Щодо питання організації життєдіяльності інтернатних закладів вивчалось сучасними науковцями – А. Машкаринець-Бутко, В. Химинцем, П. Стрічком, Б. Качуром, М. Талапканичем, В. Шевченком та ін.

Нині суспільство адаптує діючі стандарти до потреб дітей з особливими потребами. І, з початку часів незалежності України, шкільна освіта для дітей з особливими потребами постійно вдосконалювалася. Одним із основних документів в організації діяльності шкільної освіти для таких дітей було *уперше впроваджено* «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» (1993), яке було вдосконалене у 2000 р. і спрямоване на забезпечення розвитку дітей спеціальної школи. У 2010 р. згаданий документ набув подальшого розвитку в новому формулюванні: «Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах» наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. №1224. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», розділу IV Національного плану дій на 2012 р. було розроблено та затверджено наступне «Положення про навчально-реабілітаційний центр» (НРЦ). Це загальноосвітній навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, діяльність якого передбачає здійснення *комплексних реабілітаційних заходів*, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. НРЦ як новітні заклади набули тенденцій до відкриття та розширення центрів різних типів по всій Україні. Вони стали осередком інноваційного розвитку нового закладу. Тому, актуальним є визначення основ створення та особливостей їх діяльності в Україні.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічної літератури та нормативно-правових документів у галузі шкільної освіти для дітей з особливими потребами з'ясувати історичні передумови відкриття навчально-реабілітаційних центрів

та їх особливості розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові освітні вимоги постали перед Україною, реалізація яких знайшла відображення в законах України «Про освіту» (2017), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (2004), «Про охорону дитинства» (2020), «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (ООН, 1993), «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») (1996), Про Національну програму «Діти України» (1996), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2001), «Про Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті» (2002), «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» (2011), Указу Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013). У названих документах законодавчо закріплені зміни, що відбулися в освітній політиці в період становлення незалежної української державності, і одночасно накреслено нові завдання щодо подальшого розвитку системи освіти, а особливо освіти дітей з особливими потребами.

Відповідно до указу Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» від 19 травня 2011 р. вище названих законодавчих документів у «Положенні про навчально-реабілітаційний центр» (2012) було *закладено* нову законодавчу базу освіти для дітей з особливими потребами. Важливою метою діяльності НРЦ була реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. Реабілітаційний процес включав медичну, фізичну, психолого-педагогічну, соціально-побутову реабілітацію згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини-інваліда, яка відвідувала чи перебувала, навчалася в Центрі. Робота НРЦ спрямована на комплексний характер, яка забезпечувалася психолого-педагогічними, соціально-побутовими, медичними (лікувально-профілактичними) та фізичними

заходами. Як зазначає С. Литовченко, «що ще у середині 90-х років ХХ ст. за ініціативи недержавних організацій і батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку та підтримки міжнародних недержавних фондів відкрилася низка навчально-реабілітаційних центрів як спеціальних закладів нового типу. При цьому контингент вихованців переважно становили діти з аутизмом, складними комплексними порушеннями, які мали обмеження у навчанні в традиційних закладах [7, с. 80–81]. За визначеннями С. Гончаренка школа-інтернат є «як загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть» [2, с. 366]. Спеціальна школа покликана здійснювати соціальну реабілітацію учня, виховувати в нього розуміння загальнолюдських цінностей, громадянську позицію, готувати до активної трудової діяльності, забезпечувати правове виховання [2, с. 316]. В. Покась констатує, що на початку ХХІ ст. в Україні створено мережу інтернатних закладів різноманітних типів, що в цілому відповідали потребам населення. У дитячих будинках, школах-інтернатах, навчально-реабілітаційних центрах сформувалися стабільні педагогічні колективи з високим рівнем кваліфікації [9, с. 24–25]. Реформування інтернатних закладів, зокрема досвід інноваційного розвитку санаторної загальноосвітньої школи-інтернату № 8 у м. Запоріжжі був готовою до переведення його в нову функціональну якість у навчально-реабілітаційний центр, розкриває переваги навчально-реабілітаційних центрів, порівняно із спеціальними школами-інтернатами, що полягають у структурній повноті та функціональній спеціалізації щодо здійснення реабілітації дітей на засадах системності та комплексності. В. Нечипоренко підкреслює особливу роль НРЦ яка полягає в забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної реабілітаційної педагогіки та її наближення до міжнародних стандартів у цій сфері [8, с. 4]. Як зазначає науковець О. Кузьміна, інтернат стає для дитини тотальним інститутом соціалізації, рідною школою та її оточенням [6, с. 168].

У порівнянні з інтернатом то НРЦ розглядав комплексний цілісний процес, у контексті якого психолого-педагогічний супровід є одним з основних. У листі МОН України зазначалося, що «законодавство в галузі освіти передбачає можливість створення загальноосвітнього навчального закладу нового типу – навчально-реабілітаційний центр (для дітей з особливими освітніми потребами,

зумовленими складними вадами розвитку). Саме в таких центрах діти з інвалідністю, ускладненою тяжкими порушеннями розвитку (у тому числі діти, які самостійно не пересуваються), можуть здобувати освіту відповідного рівня в поєднанні з реабілітаційними послугами». Важливою частиною роботи в навчально-реабілітаційних центрів було не лише у забезпеченні права на освіту але й невід'ємною структурною складовою в поєднанні з комплексною реабілітацією учнів. НРЦ де «надають корекційно-розвиткові послуги постійному контингенту (діти з особливими освітніми потребами, які є учнями НРЦ) та змінному (вихованці дошкільних навчальних закладів з інклюзивними групами, учні класів з інклюзивним навчанням та спеціальних класів ЗНЗ, учні, які навчаються за індивідуальною формою та інші)» [7, с. 81]. Важливою умовою організації діяльності НРЦ було: надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

У 2016/2017 н.р. із загальної кількості дитячих закладів (957) з інтернатною формою утримання дітей найбільш поширеними були загальноосвітні школи-інтернати та спеціальні школи-інтернати, включаючи навчально-реабілітаційні центри (для дітей з особливими освітніми потребами), 76% від загальної кількості закладів, у них навчалось 54,4% від кількості дітей, що були вихованцями закладів [4; 3]. Як стверджує академік В. Бондар «мережа спеціальних дошкільних і шкільних навчально-виховних закладів поступово розширюється. Збільшення форм суспільної допомоги дітям з особливими освітніми потребами пов'язане з диференціацією та удосконаленням чинної моделі корекційного навчання, з відкриттям нових типів дошкільних і шкільних закладів, з інтеграцією цих дітей у загальноосвітній простір. За останні роки мережа спеціальних закладів поповнилася різними моделями медико-педагогічних комплексів, навчально-реабілітаційними центрами – закладами нового типу державної, комунальної та приватної форм власності (міста Київ, Львів, Миколаїв, Чернігів, Вінниця, Херсон, Житомир та ін.)» [1]. Загалом у системі інтернатних закладів діяло 44 навчально-реабілітаційні центри, в яких виховувалися діти з особливими освітніми потребами: з вадами слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату в

поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку тощо [3]. Подальша диференціація закладів спеціальної освіти здійснюється з урахуванням того, наскільки успішно той чи інший тип школи (масова чи спеціальна) створює найсприятливіші умови для психічного розвитку дітей [1]. Таким чином, встановлено, що на вимогу часу створювалися нові заклади для дітей з особливими потребами і замінювалися іншими (НРЦ).

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Огляд історіографічних джерел із проблеми відкриття навчально-реабілітаційних центрів, аналіз нормативно-правових документів в галузі освіти дає можливість констатувати, що на певних етапах розвитку нашого суспільства виникали різні типи навчально-виховних закладів інтернатного типу (дитячі притулки, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати, школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії-інтернати, ліцеї-інтернати, санаторні школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати для дітей з вадами розвитку, школи соціальної реабілітації тощо). Визначено, що теоретичні основи створення навчально-реабілітаційних центрів передбачали різнотипність та універсальність (від навчально до реабілітаційного). Встановлено, що їх особлива роль полягала в забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної реабілітаційної педагогіки. Доведено, що «Положення про навчально-реабілітаційний центр» затверджене у 2012 р. було як один із чинників реформування шкільної освіти для дітей з особливими потребами в досліджуваній період. Воно діяло до 6 березня 2019 р. і, в цьому ж році Кабінет Міністрів України затвердив нове «Положення про спеціальну школу» у якому визначалися основні засади діяльності спеціальних шкіл усіх видів незалежно від форми власності, яке діє і до нинішнього часу.

Доцільно зауважити, що проблема реформування інтернатних закладів та впровадження нових типів закладів як НРЦ потребує подальшого дослідження, оскільки науковий супровід цієї реформи і є важливою умовою можливих негативних наслідків впроваджуваних змін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В., Золотоверх В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток. Дата

конвертації 05.05.2016 р. <https://res.in.ua/vitalij-bondar.html>

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

3. Звіт про здійснення Уповноваженим Президента України з прав дитини моніторингового дослідження стану функціонування закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які не мають необхідних умов для виховання та навчання в сім'ї, дітей з особливими потребами, ефективність використання такими закладами бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення їх діяльності (на виконання Доручення Президента України № 1-1/1852 від 22 липня 2013 року) [Електронний ресурс]. URL: <http://www.president.gov.ua/news/27816.html>

4. Ках'яні Ю. В., Бондарчук А. О. Заклад інтернатного типу як суб'єкт соціально-педагогічної діяльності. Молодий вчений. Вип. 10.1 (50.1). 2017. С. 101–105.

5. Кононенко Ю. Г. Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1280729-15#Text>

6. Кузьміна О. В. Теоретичні аспекти формування життєвої компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів: монографія. Слов'янськ: Підприємство Маторін Б.І., 2011. 311 с.

7. Литовченко С. Навчально-реабілітаційний центр як сучасна форма організації освіти дітей з порушеннями слуху. Особлива дитина: навчання і виховання. Вип. 1. 2017. С. 78–85.

8. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. 520 с.

9. Покась В. П. Зміна філософської парадигми управління навчально-виховним процесом інтернатних закладів освіти України. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2012. 34 с.

REFERENCES

1. Bondar, V., Zolotoverh, V. (2016). *Interpretaciya evolyucii pecial'noi osviti: zarodzhennya, stanovlennya, rozvitok*. [Interpretation of the evolution of special education: origin, formation, development].

2. Goncharenko, S. (1997). *Ukrains'kij pedagogichnij slovník*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kiiv.

3. Zvit pro zdijsnennya Upovnovazhenim Prezidenta Ukraini z prav ditini monitoringovogo doslidzhennya stanu funkcionuvannya zakladiv dlya ditej-sirit ta ditej, pozbavlenih bat'kivs'kogo pikluvannya, ditej, yaki ne mayut' neobhidnih umov

dlya vihovannya ta navchannya v sim'i, ditej z osoblivimi potrebami, efektyvnist' vikoristannya takimi zakladami byudzhetnih koshtiv, spryamovanih na zabezpechennya ih diyal'nosti. [Sound about the hope of the President of Ukraine for the rights of the child of monitoring until the end of the day, the function of the pledges for the orphan children and the children who are relieved of the father's drinking, the children who do not need this for the day the effectiveness of the victorious office with such mortgages of budgetary funds, direct to the protection of ikh activity].

4. Kahiani, YU. V., Bondarchuk, A. O. (2017). *Zaklad internatnogo tipu yak sub'ekt social'no-pedagogichnoi diyal'nosti*. [Mortgage of the boarding type yak sub'ekt of social and pedagogical activity].

5. Kononenko, YU. G. (2016). *Direktor departamentu zagal'noi seredn'oi ta doshkil'noi osviti. List Ministerstva osviti i nauki Ukraini «Pro organizaciyu navchal'no-vihovnogo procesu dlya uchniv z osoblivimi osvitnimi potrebami zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv u 2015/2016 navchal'nomu roci»*. [Director of the Department of Foreign Middle and Preschool Education. The sheet of the Ministry of Education and Science of Ukraine «About the organization of the initial process for scientists with special educational needs of the educational establishment in 2015/2016 at the beginning»].

6. Kuz'mina, O. V. (2011). *Teoretichni aspekti formuvannya zhittevoi kompetentnosti uchniv starshih klasiv zagal'noosvitnih shkil-internativ*. [Theoretical aspects of the formulation of the living competence of senior scholars in international schools: monografiya]. Slov'yans'k.

7. Litovchenko, S. (2017). *Navchal'no-reabilitacijnij centr yak suchasna forma organizacii osviti ditej z porushennyami sluhu. Osobлива ditina: navchannya i vihovannya*. [The initial rehabilitation center is a modern form of organizing the education

of children with hearing impairments. Osobлива child: navchannya and vihovannya].

8. Nechiporenko, V. V. (2013). *Sistemnij rozvitok navchal'no-reabilitacijnogo centru yak vidkritoї innovacijnoi social'no-osvitnoi institucii*. [Systemic development of the primary rehabilitation center yak in the innovative social and educational institute]. Zaporizhzhya.

9. Pokas', V. P. (2012). *Zmina filosofsk'oi paradigmi upravlinnya navchal'no-vihovnim procesom internatnih zakladiv osviti Ukraini*. [The change of philosophical paradigms of management of the initial and voluntary process of boarding schools in Ukraine]. Kiiiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу історії педагогіки (з 2018 р. – відділ історії та філософії освіти) Інституту педагогіки Національної Академії Педагогічних Наук України.

Наукові інтереси: історія педагогіки, історико-педагогічні дослідження, історія розвитку шкільної освіти і педагогічної науки.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

SHEVCHENKO Svitlana Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences (2008), Senior Researcher (2013); Senior Researcher of the Department of History of Pedagogy (since 2018 - Department of History and Philosophy of Education) of the Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Circle of research interests: history of pedagogy, historical and pedagogical research, history of the development of school education and pedagogical science.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-151-155

ЩЕРБА Наталія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-5467-4292>

e-mail: scherbanatasha@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інклюзивне навчання дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти є державною освітньою політикою в Україні з 2018 року. Ефективність її реалізації безпосередньо залежить від якості професійної підготовки

вчителів-предметників і, зокрема, іноземної мови.

Як показало проведене дослідження, у 14 вітчизняних ЗВО в межах викладання дисципліни «Методика навчання основної іноземної мови» передбачається освоєння студентами IV курсу першого